

Tamás Pál

Népesedés- népesedéspolitika

A népesedési folyamatok a társadalmi-gazdasági fejlődés olyan tényezői, amelyeknek a társadalom életében, a gazdasági – népesedés – és szociálpolitikai célok kitűzésében, a népgazdaság alapvető ágainak tervezésében, a közegészségügyi, oktatási, munkaügyi stb. kérdések megoldásában, általában mind a kisebb közösségek életében, mind az államigazgatásának mindennapos gyakorlatában fontos szerepük van.

A népesség változásának tényezői – közülük legfontosabbak a születések, halálozások és a vándorlások – térben és időben különböző méretekben alakítják a népesség számát, demográfiai jellemzőit, foglalkozási struktúráját. A népesség mozgásmechanizmusának, a tömegesen előforduló népesedési jelenségek szabályszerűségeinek, irányzatainak, a gazdasági élettel való szoros kapcsolatrendszerének ismerete, szükségszerű befolyásolása irányában világszerte fokozódik az érdeklődés. Ezért a világon egyre több országban – Magyarországon is – a népesedéspolitikai intézkedések egész rendszerét dolgozták ki, melyek célja elsősorban a népesedési folyamatok, demográfiai jelenségek többirányú befolyásolása volt.

A fogalomról

A népesedéspolitika olyan intézkedések rendszere, melyek közvetlenül vagy közvetve arra irányulnak, hogy megváltoztassák a népesség élet- és munkaviszonyait, mennyiségi és minőségi jellemzőit. A népesedéspolitikának a régmúltba nyúló története van. Ez a politika aktív vagy passzív formában mindig létezett.

★

E tanulmány keretében csak a születések alakulását befolyásoló társadalmi-gazdasági tényezőkkel, illetve a befolyásolás kapcsán alkalmazott népesedéspolitikai intézkedésekkel foglalkozunk. Ide sorolhatók a családpolitikára, a gyermek elnevelésére, az anyák részére biztosított kedvezményekre stb. vonatkozó rendelkezések is. Megjegyezzük, hogy a népesedéspolitika alkalmazásának köre kiterjed a házasságkötések, a válások és a vándorlásokkal kapcsolatos jelenségek szabályozására is, melyek **kisebb-nagyobb mértékben természetesen befolyásolják a születések számának változását is.** (Példaként említjük a házasságkötési korhatár leszállítását, később az új házasságok nyújtott lakáselosztási kedvezményeket, melyek a születések számának növelését tették lehetővé, vagy más oldalon a válások jogi konzekvenciáinak lazítását, továbbá a szabad abortálást, melyek végső fokon a születések számának csökkenéséhez vezettek.) Általában érvényes azonban, hogy társadalmi-gazdasági következményei elsősorban a születési mozgalom alakulását szabályozó népesedéspolitikai intézkedéseknek van.

A felszabadulás után a születésekre, a gyermekpolitikával kapcsolatban alkotott népesedéspolitikai intézkedések közös vonása az anya és a gyermek érdekeinek következetes védelme, ugyanakkor lényeges különbségek figyelhetők meg a születésszám befolyásolását, módokat illetően. Általánosan ismert, hogy az 1950-es évek elején rendkívüli mértékben megszigorított terhességmegszakítások a szülések számának emeléséhez vezettek. Az 1953–1956 közötti években Nógrád megyében mintegy 20 %-kal több gyermek született, mint az előző, vagy az ezt követő három évben. A születéskorlátozást tiltó népesedéspolitikai intézkedés a közvéleményben „demográfiai hullámként” ismert korosztályok oktatásában, munkába-

állításában a közvélemény előtt is ismert problémákat okozott. A „Ratkó-korszak” rendelkezéseinek hatása azonban az egyes társadalmi rétegekben különböző mértékben jelentkezett. Elsősorban a városi népesség születésszabályozási tevékenységét alakította a falusi – mezőgazdasági – népesség születési szokásait – mely korábban is csak elvétve élt a terhességmegszakítás lehetőségével – csak mérsékelten befolyásolta.

Ennél sokkal lényegesebb azoknak a társadalmi-gazdasági összefüggéseknek az ismerete, a népesedéspolitika eszközeivel történő befolyásolása, melyek az 1956. évtől a születések számának fokozatos csökkenéséhez, már több éve tartó mélypontjához vezettek. 1956 után a születések száma nagymértékben csökkent. E kedvezőtlen folyamat – különböző társadalmi-gazdasági tényezők hatására – ma is tart. Ma már alig vitatott tény, hogy a születések számának alakulása demográfiai, társadalmi és gazdasági okok komplex együtthatásának következménye, a széles körben elterjedt művi vetélések, szerencsésebb esetben a nem kívánt terhességek megelőzése csak eszköze a folyamatnak. Példaként említjük, hogy 1957-ben 100 élveszületésre Magyarországon 74 művi vetélés jutott, 1965-ben ez már 136-ra emelkedett, a következő időszakban alig változott.

A Magyarországon tapasztalható születésszám-csökkenéssel kapcsolatban gyakran vetődik fel a kérdés, hogyan hatnak az alacsony élveszületési arányszámok a népesség reprodukciójára. A folyamat mérésére az un. nyers és tisztított reprodukciós együttható azt mutatja, hogy egy propagatív korú nő az adott naptári év korszpecifikus születési arányszámai alapján élete folyamán hány leánygyermeknek ad életet, utóbbi pedig azt, hogy a született leánygyermekek közül hányan jutnak el a szülőképes korba. Ha a tisztított reprodukció értéke 1, akkor a születések és halálozások adott időpontbeli értékeinek változatlansága mellett éppen pótolni tudják a szülőképes korú népességet, illetve a népesség újratermelődését. Egynél kisebb értékben erre nem képesek (a népesség számának csökkenésével, egynél nagyobb érték esetében a népesség természetes szaporulatának emelkedésével lehet számolni). A tisztított reprodukciós együttható értéke 1921-ben 1.13 volt, később fokozatosan csökkent, 1958. óta jóval 1 alatti értéket vesz fel.

★

Fontos szerepük van a demográfiai tényezőknek, melyek között említést érdemel a propagatív korú (15–49 éves) nők arányának alakulása. Az e korcsoportba tartozó nők aránya Nógrád megyében az 1970. évi népszámlálás időpontjában 50.6 % volt, mintegy 2 %-kal kevesebb, mint 20 évvel korábban. Ezen belül az un. fiatalabb propagatív korúak korcsoportjába tartozók aránya ennél nagyobb mértékben – 17.1 %-ról 14.0 %-ra csökkent. Szükségszerű megemlíteni, hogy az elmúlt évben szülő nők közel fele ebbe a korcsoportba tartozott, tehát a kedvezőtlen kormegoszlás eleve csökkentően hat a születésszámok alakulására. A demográfiai tényezők között kell megállapítani a propagatív korú nők családi állapotában bekövetkezett kedvezőtlen változásokat is. 1949-ben a nők 15.3 %-a volt özvegy, vagy elvált, húsz évvel később ez az arány 18.0 %-ra emelkedett, ezen belül az elváltak aránya több mint háromszorosára nőtt.

Mely tényezők befolyásolják a születésgyakoriságot?

– a természetes (biológiai) termékenység változása, melyet a propagatív kor ideje alatt világra hozható gyermekek számának változásán mérhetünk. Becslések szerint ez a szám 15-nél ritkábban több, száz nőre így legfeljebb 420–430 születés juthat, a nyers születési arányszám maximuma 100–123 lehetne (Jelenleg 14–15 0/00 körül alakul.)

– társadalmi-gazdasági tényezők, azon tényezők összessége, melyek a családtervezés és születésszabályozás módszereit tudatosan alkalmazó nők, házaspárok számát, illetve a kívánt gyermekek számának kialakulását befolyásolják. Ma már kevésbé vitatott tény, hogy a születés-szám csökkenését befolyásoló társadalmi-gazdasági tényezők rendkívül bonyolultak. Ugyanaz a tényező eltérő időszakban, különböző társadalmi rétegek esetében eltérő hatást eredményezhet a demográfiai magatartást illetően. (Hazánkban például az elmúlt években az életszínvonal fokozott emelkedésével párhuzamosan a gyermekek számának csökkenése következett be.)

A társadalmi-gazdasági tényezők közül egyik legfontosabb a népesség társadalmi rétegződésének felgyorsulása, illetve a népesség rövid idő alatt bekövetkezett tömeges rétegváltása. A folyamat egyik általános jelensége a mezőgazdasági népesség ütemes csökkenése. A felszabadulást követő két évtizedben Nógrád megyében az ipar, a szénbányászat dinamikus fejlődött, az ipari decentralizáció területi különbségei mérséklődtek, a fejlődés eddig soha nem tapasztalt munkaerőkeresletben, illetve a kereslethez rugalmasan alkalmazkodó munkaerő-kínálatban nyilvánult meg. A kereslet forrását zömében a falusi – eddig rejtett – munkaerőtartalék jelentette és elégitette ki. 1949–1970 között a mezőgazdasági népesség száma megyénkben 55 ezer főre, közel felére csökkent, jelenleg a népességnek csak mintegy 20–23 % a tartozik a mezőgazdasági ágazathoz. A mobilitási folyamat az esetek többségében a paraszti foglalkozási struktúra változásában, a falusi nagycsaládok bomlásában nyilvánult meg, életkörülményeik jelentős mértékben változtak, és e változás alapjaiban változtatta – korábban a népesség nagyobb hányadát kitevő – réteg születési szokásait is. A múltban a mezőgazdasági népesség termékenysége 50–60 %-kal volt magasabb mint a nem mezőgazdasági népességé. 1960–1965. évek átlagában a mezőgazdasági jellegű települések születési arányszámai csak 10–15 %-kal voltak a megyei átlagnál magasabbak. Napjaink jellegzetessége, hogy a mezőgazdasági foglalkozású nők termékenysége – helyenként eltérő mértékben – a női népesség átlagos termékenységi szintjének.

A műveltségi színvonal emelkedése, a gazdasági és kulturális igények fokozódása a következő kiemelhető tényező, mely hatással van a családtervezés alakulására, illetve a születendő gyermekek számának változására. Magyarországon mind ez ideig megfigyelhető volt, hogy a szellemi foglalkozású népesség alacsonyabb termékenységi szintet mutatott. Arányuk az össznépességben belüli emelkedése, a magasabb iskolázottsági szint elterjedése valamennyi társadalmi rétegben csökkentette a termékenységet, amennyiben új kulturális és gazdasági igényeket ébresztett, melyek kielégítésére alacsonyabb gyermekszám esetén könnyebben nyílt lehetőség.

Az elmúlt évek sajátos társadalmi-gazdasági jelensége az urbanizáció, mely mérhető módon többek között a falusi lakosság városokba történő áramlásában nyilvánult meg. A magyar városok népességszaporodása az elmúlt két népszámlálás közötti időszakban meghaladta a 360 ezer főt. Hasonló jelenség figyelhető meg Nógrád megye két városában, ahol a népesség száma az említett időszakban 14 000 fővel emelkedett. A városi népesség születési arányszámai a már említett okok miatt a falusiénál lényegesen alacsonyabbak voltak, a bevándorló falusi népesség születési hagyományai gyorsan asszimilálódtak.

A társadalmi-gazdasági tényezők között egyik legfontosabb, tömegében legjelentősebb a nők munkavállalásának fokozódása. A nők gazdasági emancipációja alapjaiban változtatta a női munka jellegét, illetve a nők családban betöltött szerepét. A nők többsége korábban is dolgozott, munkájuk azonban a háztartás ellátására, illetve a gyermeknevelésre korlátozódott. Napjainkban ez a szerepkör lényegesen változott, a produktív korban lévő nők közel 60 %-a a társadalmi-gazdasági élet számos területén aktív munkát végez. A női keresők száma Nógrád megyében az 1970. évi népszámlálás időpontjában

A női népesség gazdasági aktivitása

Megnevezés	1930	1941	1949	1960	1970
Nők száma összesen	102,1	107,8	110,5	120,4	122,8
Ebből: aktív	18,1	20,0	19,7	35,4	43,1
inaktív	1,5	1,6	3,0	4,5	15,5
eltartott					
Aktív kereső nők a nők %-ában	17,7	2,9	23,0	29,4	35,1
Aktív kereső nők az összes aktív keresők %-ában	22,8	18,5	17,8	32,7	39,3
Inaktív kereső nők a nők %-ában	1,4	1,5	2,8	3,7	12,6
Inaktív kereső nők az összes aktív keresők %-ában	41,2	35,8	41,7	39,5	47,7
Eltartott nők a nők %-ában	80,9	80,0	79,4	66,9	52,3
Eltartott nők az összes eltartottak %-ában	70,3	72,2	72,1	69,4	65,5

43 ezer fő volt, több mint kétszerese az 1949. évi állapotnak. Ezen belül lényegesen változott a kereső munkát folytatók gazdasági ágankénti összetétele is. Az 1949-es népszámlálás időpontjában a magasabb termékenységet mutató mezőgazdasági foglalkozásúak aránya közel 75 %-a volt, arányuk 1970. évre mintegy 30 %-ra csökkent. Ugyanakkor az ipari munkahelyeken dolgozó nők aránya 7.6-ról 35.2 %-ra emelkedett, ez utóbbiak zöme városi vagy városias jellegű településeken dolgozott, az új társadalmi környezet, az ingázó életmód alapjaiban formálta életkörülményeiket. E folyamat természetesen társadalmilag hasznos, pozitív jelenség, de az eddigi megfigyelések eredményei szerint a kereső nők termékenysége az eltartottakénál alacsonyabb, a továbbiakban a mai foglalkoztatási arány stagnálásával, vagy emelkedésével kell számolni. Hogy miért csökkent a kereső foglalkozású nők termékenysége, szociológiai vizsgálatok sorozatának kell majd választ adnia. Tapasztalati tényként állapíthatjuk meg, hogy a vállalt munka motivációja, illetve a munka végzésével kapcsolatos kötelezettségek, illetve a gyermeknevelés problémái nehezen egyeztethetők össze.

További nem elhanyagolható jelenség, hogy a nagyobb gyermekszám általában csökkentően hat a család életszínvonalának alakulására. Ez a probléma kettős jellegű, egyrészt romlanak az életszínvonal alakulását alapvetően befolyásoló kereső-eltartott arányszámok, másrészt a magasabb gyermekszám mindinkább nehezíti az anya munkavállalási lehetőségeit.

*

A népesedési jelenségeket befolyásoló társadalmi-gazdasági tényezők vázlatos áttekintése után nyilvánvalóvá válik a népesedéspolitikai intézkedések, illetve a népesedéspolitikával szorosan kapcsolatos gazdaságpolitikai, egészségügyi rendelkezések alkalmazása. Szükségszerű a népgazdaság és a népesedés összefüggéseinek, a gazdasági tervezés demográfiai alapjainak vizsgálata, melyeket a közgazdaságtudomány hosszú ideig elhanyagolt. A több mint egy évtizede alacsony reprodukciós együttható stagnálását már említettem, mely napjainkban a népesség korösszetételét káros módon befolyásolja. Ebben a helyzetben olyan népesedéspolitikai, illetve ezekkel szoros kölcsönhatásban lévő gazdaságpolitikai intézkedések sorozatára van szükség, mely a születések számát a jelenlegi hullámvölgyből kimozdítja.

A hatékony népesedéspolitika alapvető kérdése a többgyermekes családok anyagi terheinek csökkentése, olyan támogatás rendszer kidolgozásával, mely a központi költségvetés egyensúlyának veszélyeztetése nélkül a gyermeknevelési költség nagyrészt a szülők részére megtérítené. A támogatás egy részét közvetlen – pl. a gyermekgondozási segély, vagy a családi pótlékok – másrészt közvetett, mint például az ingyenes alsó és középfokú oktatás, a gyermekélelmezés minimális té-

STEFANIAI EDIT: FIAM

rítési díja. A családi pótlék – pénzügyi korlátok miatt – azonban a gyermekekre fordított kiadásoknak csak kis hányadát jelenti. Vizsgálati adatok szerint egy kétgyermekes, átlagos keresetű családban az egy főre jutó jövedelem alig egy tizedét teszi ki az egy gyermek után fizetett családi pótlék. Nógrád megyében 1972. évben családi pótlék címén 57.3 millió forintot fizettek ki, 2 0/0-kal többet, mint öt évvel korábban.

Eredményesebb – de a jövőben továbbfejlesztésre szoruló – befolyásolási módnak tűnik a gyermekgondozási segély, remélve annak a negatív hatásnak a csökkenését, melyek a születések terén a nők fokozott mértékű munkábaállítása eredményezett. Nógrád megyében gyermekgondozási díj címén az első évben – 1967. évben – 1.1 millió forintot, 1972-ben már 27.5 milliót fizettek ki. Egy elveszületett gyermekre 1967-ben 3100.- Ft, két évvel később 4.380.- 1972-ben már 8.080.- Ft kifizetett segély jutott. A gyermekgondozási segély bevezetésének évében Nógrád megyében 1630 szülő nő vette igénybe a támogatást, számuk folyamatosan emelkedett, 1972. év végén közel 4000 fő volt. Figyelemreméltó jelenség, hogy az elveszületések száma 1969-ben 3.1 0/0-kal volt alacsonyabb, mint két évvel korábban. A megyében az elveszületések száma – előzetes adatok szerint – 3411 fő volt, ennél kevesebb

gyermek a megyében csak az 1962–1965 közötti időszakban született.

A gyermekgondozási segélyt igénylők számának emelkedése, és a születésszám csökkenése néhány sajátos tényezőre hívja fel a figyelmet. Az igénybevétel mértékét jellemző adatok vizsgálata azt bizonyítja, hogy a gyermekgondozási segély jelenlegi rendszere az alacsonykeresetűek segélyezési formája. Az 1969. évre vonatkozó országos adatok szerint a segélyt igénybevevők több mint háromnegyedének havi keresete nem érte el az 1400 forintot, a 2500 forint és ennél magasabb havi keresettel rendelkezők aránya 1 0/0 alatt volt. Nyilvánvaló, hogy minél magasabb keresetű nők szülnek, annál magasabb a jelentkező jövedelemkiesés is. Ezenkívül az igénybevételt számos egyéb tényező determinálja, mint pl. a munkahelyre való visszatérés problémaköre, a szakmai fejlődés „törése” valamint a munkahely és a munkavállaló egyéni problémáinak egész sora.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1972. novemberi ülése, valamint az ezt követő országgyűlési ülészak foglalkozott hazánk népesedési helyzetével: Megállapította, hogy olyan népesedés- illetve gazdaságpolitikai intézkedések sorozatára van szükség, mely a népgazdaság teherbíróképessége alapján már a közeljövőben biztosítja a népesedés egyensúlyát.

Népszaporodás - nógrádi szemszögből

Az elmúlt néhány évben számos újság, több cikkben foglalkozott a népszaporodással valamilyen szempontból – bár le kell szögezni, hogy nem a téma jelentőségének megfelelő súllyal és nem mindig kellő pozitív beállítottsággal. Igaz, hogy ezek a cikkek újságírók tollából jelentek meg, akik – bármennyire utána is érdeklődtek a dolgoknak – nem szakemberek ezen a területen. Különböző a probléma is annyira összetett, akár oknyomozás, akár a korrekció lehetőségeinek szempontjából vizsgáljuk, hogy egyetlen terület szakembere sem adhat kielégítő magyarázatot. Még kevésbé megfelelő megoldási javaslatot.

Népesedési szempontból jelenleg két teljesen elentés előjelű problémája van a világnak. A domináns ezek közül az un. demográfiai robbanás, vagyis az ésszerűtlenül magas népszaporulat a föld gyengén fejlett, de nagy létszámú országaiiban. Ez a szaporulat gyorsabb fejlődésüknek egyik akadály: nagymértékben gátolja az illető országok életszínvonalának gyorsabb ütemű emelkedését (ilyen pl. India, a közép- és dél-amerikai államok többsége, vagy Egyiptom).

A világ fejlett vagy közepesen fejlett államainak jelentékeny számában ennek éppen az ellenkezője észlelhető; vagyis a születések számának kifejezett csökkenése esetleg olyan mértékig, mely már a lakosság egyszerű reprodukciójához sem ad elegendő emberutánpótlást. Ezeket az államokat az átlagos életkor magas értéke, tehát bizonyos társadalmi előregedés jellemzi: eltolódnak az arányok életkori összetétel szempontjából a magasabb korúak irányában és beszűkül az elvileg munkaképes, produktív korban lévő népességi arány. Hosszabb távon ez komoly gazdasági következményekkel is járhat, mert helytelen arányok esetén szintén fékezőleg hat az életszínvonal megfelelő ütemű emelkedésére.

Sajnos Magyarország is ebbe a helyzetbe került, mégpedig annyira, hogy a világ „legkevésbé szaporodó” államai közé jutott a 60-as évek elejére. Ekkor történtek olyan intézkedések (mint pl. a gyermekgondozási segély bevezetése – a világon elsőként), melyek átmenetileg kis emelkedést eredményeztek a születések számában. Hatásuk rövid ideig tartott és a 70-es évekre szinte teljesen megszűnt. A születési kedv ismét csaknem arra az értékre esett vissza, melyen a 60-as évek elején volt. Az ország szaporodása a kívánatos 5-6% helyett 3% alá esett. Ehhez jelenleg súlyosbító tényként még azt is hozzá kell számítani, hogy az az utóbbi években már elvileg szülőképes korba került az 50-es évek nagyobb születési számából származó nagyobb létszámú női populáció.

Közelebbről vizsgálható a kérdés súlyossága az olvasó számára, ha azt a számok tükrében is megvilágítom.

Az 1957 utáni 15 év alatt 680 000 gyermekkel kevesebb született Magyarországon, mint az 1957-et megelőző azonos időszakban. Távlati kihatása ennek szinte felmérhetetlen, de feltétlenül negatív a társadalmi fejlődés szempontjából. Van ugyan olyan nézetek, hogy a termelési folyamatok automatizálása folytán az életszínvonal emelkedése kevésbé függ a dolgozók létszámától. Ennek példaként két igen fejlett kapitalista államot szoktak emlegetni – az NSZK-t és Svédországot ahol jelenleg Európában a legmagasabb az életszínvonal, és amely államokban a születések száma, illetve aránya a miénknél is alacsonyabb (a közelmúltig ugyan még valamivel magasabb volt az NSZK-ban).

Az érvelők elfeledkeznek arról, hogy ezekben az államokban igen jelentős számú u. n. vendégmunkás munkája járul hozzá a magas életszínvonal kialakításához, és – főleg Svédország esetében – jelentős a lakosság utánpótlása bevándorlásból is. A vendégmunkások természetesen a legfejletlenebb európai államokból toborzódnak (Török-, Spanyol-, Görögországból és Portugáliából, részben Jugoszláviából és Dél-Olaszországból).

Bármilyen termelési szinten és technikai fejlettség mellett mindig annak az államnak lesz a magasabb átlagos életszínvonal, ahol a ténylegesen termelő lakosság aránya az eltartottakhoz viszonyítva kedvezőbb. Mi a gyermeklakosság létszámának arányában a legrosszabbak között állunk a világon, és ezt az önmagában is súlyos helyzetet még az is rontja (és viszonylagosan hátrányosabb helyzetbe hoz bennünket), hogy ez az alacsony születésszám – az un. demográfiai hullámvölgy – nálunk már 15 éve tart, míg másoknál rövidebb időszakú (kivéve Ausztriát).

Még további súlyosbító tényező, hogy a csökkenő számú szülésekből igen magas a koraszülések aránya. Már több éve 10% feletti és ebben világviszonylatban is kimagaslóan az élen járunk. Ez azt jelenti, hogy 100 újszülött közül 10-11-nek kisebb a súlya 2500 gr-nál, vagyis többé-kevésbé meg rövidült idejű terhességből származnak – ennek pedig súlyos következményei vannak. A koraszülöttek életbenmaradási esélyei sokkal rosszabbak, mint az érett újszülötteké, és ez a magas koraszülési arány a fő oka annak, hogy hiába értük el a fejlett európai államok minimális csecsemőhalandóságát az érettszülöttekre vonatkoztatva az 1 héten túli halálozásban, az előbbi ok miatt az egész csecsemőhalálozásunk valós helyzete attól messze elmarad. A koraszülöttek csökkent életképességét bizonyítja, hogy jelentős részük az első élethéten belül meghal. Így alakult ki az a helyzet, hogy Magyarország csecsemőhalandósága 1971-ben 35%, 1972-ben 33% volt (Nógrád megyéé ennél jobb: 28%, illetve 29,4%). Ugyanakkor a legjobb európai értékek még a felét sem teszik ki ennek. De ha a 6 napon túli halálozást hasonlítjuk össze más országokéval, akkor mi is ott tartunk, ahol például Anglia.

Az életben maradt koraszülöttek között jelentős arányú – kb. 20-25% – a valamilyen (testi vagy szellemi) okokból csökkentértékű egyed.

Nem kevés azoknak a száma sem, akiknél az éretlenség következtében – a legkíméletesebb szülésvezetés mellett is – olyan károsodások keletkeznek, melyek folytán önálló produktív élet vitelére alkalmatlanok lesznek: sőt gondozásuk, ellátásuk jelentős számú munkaeőt köt le vagy a családon belül (és ez a rosszabb megoldás, mert sok kellemetlen lélektani következménnyel is jár), vagy a szükséghez képest szűk befogadóképességű intézményekben (ahonnan – nem kevesen – átkerülnek speciális szociális otthonokba olyanok is, akiket 20 éves koruk után is pelenkázni és csecsemő igényeknek megfelelően kiszolgálni, gondozni kell). Nálunk Nógrád megyében sem kisebb a koraszülési arány az országos átlagnál, sőt valamivel magasabb is rendszerint. Kevésbé 400 fölötti koraszülöttjeink évi száma. Szerencsére a legalacsonyabb a 1000 gr alatti súlycsoport aránya – az intenzív terhesgondozás eredményeként – az országos átlagnál. Ezt a kedvező hatást azonban furcsa paradoxonként lerontja az, hogy igen jó – az országos átlagnál sokkal kedvezőbb – a koraszülöttek felnevelési aránya. Természetesen előre nem ítélt meg egy koraszülöttről sem, hogy kinél lesz maradandó károsodás és az milyen fokú lesz. Orvosi eskünkhöz hiven mindenkinél minden rendelkezésre álló, tudományosan elfogadott eszközt igénybe kell vennünk az életbentartásra. Hiszen koraszülöttekből kiváló, történelmi nevezetességű emberek is lettek.

Mindent el kell azonban követnünk annak az érdekében, hogy a magas koraszülési arányt csökkentjük. Ehhez természetesen az első feltétel a koraszülések okainak ismerete. Igen sok tényezőt kell ugyan tekintetbe venni, de ezek közül a legjelentősebbnek látszik nálunk a családtervezésnek az a helytelen gyakorlata, mely a szülések korlátozásának fő eszközévé tette a művi vetélést. Ez a mai viszonyok között – kellő egészségügyi műveltség hiányában – szinte egyeduralkodó eljárás, jelentős számban eredményez a későbbi terhességek folyamán koraszülést. Ennek példája Nógrád megyében az, hogy a koraszülések esetében kétszer annyi a megelőző vetélési arány, mint érettszülötteknél (országosan is).

Ha megvizsgáljuk pl. a szomszédos Csehszlovákia koraszülési arányát, (mely 6% körüli) és annak okait, és a fő különbség az okok között abbn látszik, hogy ott nincs ilyen, feltételhez nem kötött, művi vetélési lehetőség.

Teljesen átalakult a szülési sorrendiségnek a csecsemőhalandóságra gyakorolt hatása is. Régen az első terhességnél volt a legmagasabb a koraszülési arány és ennek megfelelően a legnagyobb a csecsemőhalandóság. Ma ez megváltozott úgy, hogy éppen fordítva – a terhességek számának növekedésével párhuzamosan – nő a koraszülési arány és nő a csecsemőhalandóság is. Az elmúlt 1972-es év nógrádi eredményei is ezt bizonyítják, de az országosak is ehhez hasonlóak.

Ennek illusztrálására szolgál az alábbi táblázat:

sorrendje	Szülések	Koraszülöttek		Halottak	Csecsemő
	száma	száma,	aránya	száma	halálozás
Első	1747	169	910/0	38	21,60/0
Második	1172	133	1130/0	40	35,10/0
Harmadik	289	46	1700/0	11	39,80/0

Mi az, ami ezt a növekvő koraszülést és növekvő csecsemőhalandóságot előidézi? A közben történt művi terhességmegszakítások.

Ezek tehát meggyőző bizonyítékai annak, hogy a családtervezés mai magyarországi útja helytelen. Azt a jogot, mellyel ma nemcsak élnek, hanem visszaélnek, – megfelelő anyagi intézkedéssel párhuzamosan – csökkenteni kell. Különböző ösztönzőket kell alkalmaznunk a szülési kedv fokozására. Ezek anyagiak is, erkölcsiek is legyenek.

Negyedszázados tapasztalatom alapján azt kell mondjam, hogy a folyamatos, lineáris családi pótlék emelése nem lenne helyes. Gyermekeink egy része olyan családokban születik meg, ahol az már felelőtlenységnek látszik (olykor jóval 10 gyermek felüli családokban). Ezt anyagilag ösztönözni nem lenne szerencsés dolog. Bizonyos gyermekszám után a progresszív emelkedés helyett inkább regresszió kívánatos, amint arra van is példa szocialista államban is. (A jó példákat nem szégyen idegenből átvenni.) Ezzel ellentétes probléma, hogy olyan családokban viszont nem születik gyermek, ahol annak felnevelésére a feltételek kedvezőek lennének. Ezek száma ma több, mint ami a természettől fogva eredendően steril házasságok arányának megfelelné.

Egy szocialista állam tervszerűbben, átfogóbban tud a társadalom életének helyesebb irányba való terelésébe beavatkozni, mint egy kapitalista állam. Nem lehet azonban a kérdés megoldását kizárólag az abortuszok korlátozására és az anyagi juttatások növelésére leszűkíteni. Hiszen éppen abban a 15 évben jelentkeztek népesedésünk terén a problémák élesen, amikor népünk anyagi felemelkedése a leggyorsabb üte-

mű volt – vagyis 1957 után. Egy jelentős mértékű, egészségtelen vetélkedés alakult ki anyagiakban, s ez az egyik oka a születésszám csökkenésének is. A többgyermekes családok életszínvonala ma jelentősen elmarad az egygyermekesekétől, vagy kiváltképp a gyermektelenekétől.

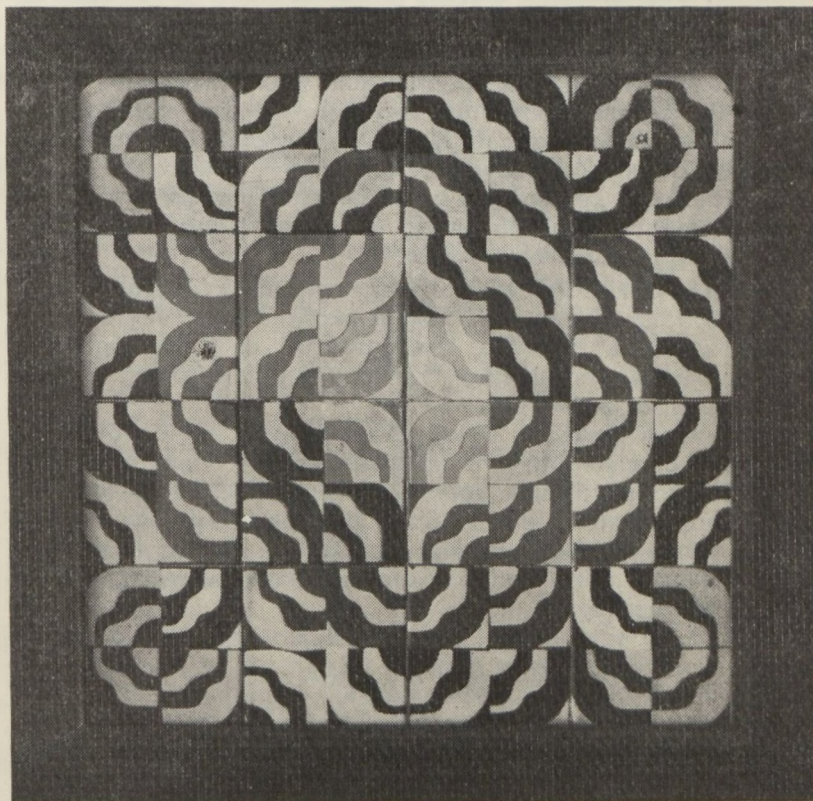
A gyermek pedig jövőnk záloga. Az egész társadalom jövőbeni fejlődése szorosan összefügg mai létszámukkal, egészségi állapotukkal. Tehát társadalmunk közös kincsei ők. Logikus, hogy a felnevelésükkel járó teherterhelés is közösen kell viselnie az egész társadalomnak. Azt a többletterhet, melynek jelentős része ma már a többgyermekes családokra nehezedik, fokozatosan meg kell szüntetni. Nógrád megye nemrég igen sokat küzdött a szénbányászat visszafejlesztése kapcsán felszabaduló munkaerő megfelelő foglalkoztatásának biztosításával. Távtatban pedig ennek az ellenkezője, munkaerőhiány fog jelentkezni a megyében is. Ezt gyorsítja az a folyamat is, hogy – jóllehet a természetes szaporodás 3,20/0-os értéke egy kevéssel még jobb, mint az országos átlag, de ez csak látszólagos az életkor növekedéséből adódik jórészt – a születések számaránya (14,30/0) már elmarad az országos átlagtól is (14,7 0/0.)

A demográfiai helyzetben bekövetkezett változások hatása hosszú idejű. A mai átlagos munkaképes kort tekintetbe véve több évtizedre terjedő. Éppen ezért nem várható túl gyors hatása gazdasági téren a megfelelő intézkedéseknek sem. A gyors intézkedéseket az teszi szükségessé, hogy most néhány évig még nagy lesz a szülőképes korba lépő nők száma (kb. évente 90 000.) Ha ennek a korosztálynak nem biztosítunk kedvezőbb feltételeket utódok léterhozására és felnevelésére, az így származó szüléskiesést a későbbi, sokkal kisebb létszámú (60–70 ezer közötti) női populáció már semmilyen kedvezmény hatására sem képes pótolni. Érzékeltesse ez a tény a mai társadalom óriási felelősségét a jövővel szemben. Nem lenne kellemes tudat az élet váltóbotját úgy átadni a következő generációnak, hogy egy súlyos – de elhárítható – mu'asztás terhelje lelkiismeretünket.

Remélhetően rövid időn belül átfogó intézkedések történnek majd a jelenlegi egészségtelen helyzet megszüntetésére. Ezeket a vázolt helyi speciális okok miatt a mi területünkön fokozott következetességgel kell majd végrehajtani. Ezek közé tartozik olyan társadalmi szemlélet kialakítása is, mely családtisztelő. Ezt a közfelfogást kialakítani és támogatni kötelessége minden társadalmi mozgalomnak.

Az 1000 lakosra jutó élveszületések száma területi részletezés szerint

Járás, város	1000 lakosra jutó élveszületések száma					
	1901	1920	1938	1954	1965	1971
Balassagyarmat járás	38,7	38,4	19,5	22,1	13,5	15,3
Pásztói járás	42,0	41,0	25,7	24,3	12,6	15,7
Rétságai járás	36,5	38,3	22,4	24,5	15,3	16,7
Salgótarján város	45,5	41,6	21,3	24,6	12,2	12,7
Szécsény járás	41,8	39,3	22,4	23,4	15,3	14,3
Járások összesen	41,3	40,0	22,2	23,9	13,5	14,7
Balassagyarmat	29,2	25,0	31,4	23,9	11,8	15,3
Salgótarján	41,7	34,0	19,4	20,2	12,0	14,4
Városok összesen	37,7	30,8	23,0	21,3	12,0	14,6
Megye összesen	40,7	38,4	22,4	23,4	13,2	14,7
Országos átlag	37,9	31,4	19,9	23,0	13,1	14,5

KIRÁLY SÁNDOR: SZECESSZIÓS FORMA

Kell-e szégyellni a szerelmet? ...

A megindítóan naív és bátorítan kérdészt egy nyolcadikos kislány írta fel egy vonalas irkalapra, és ügyetlen sietséggel nyújtotta át az osztályukba látogató orvosnak, hogy az a többi kérdéssel együtt erre is válaszoljon. Osztályfőnöki órát tartottak, a téma a szexuális élettel kapcsolatos problémák megbeszélése volt.

A nyolcadikos kislány bizonyára túlesett már az első, a legszebb diákszerlem élményén, és tanácstalanul állhatott érzéseivel szemben. Tanácstalanságához alighanem hozzájárulhattak a szülők, ismerősök helytelenítő, megrovó pillantásai, a „nem való ez még neked, kislányom”, a „de korán kezded, gyermekem”, a „szájára vesz a falu, a város” megjegyzései.

S most már végre tudni szeretne volna: szégyellnivaló-e a szerelem? Pirulni kell-e miatta valóban?

1.

B. A.-né csinos, negyvenes asszony:

– Annak idején az iskolában rendszeresen eljárt hozzánk egy idős doktor bácsi. Szép, ősz bajusza, kefefrizurája volt. Átféle házi orvosként működött az egész iskolában, mindegyikünk jól ismerte. Általános egészségügyi tudnivalókra okított minket. Emlékszem, halálra vihogtuk magunkat, amikor olykor a két nem közti testi érintkezésről beszélt. Nem mondhatom, hogy valami alapos tájékozottságot szereztünk volna tőle a szexuális kérdésekről, de a közeli jó viszony alapján bármikor fordulhattunk hozzá. Most is csak az iskolák dolga volna eligazítani a gyerekeket ezekben a kérdésekben. Mert igaz, hogy innen-onnan megtudnak egyet-mást, de nagy űrök tátonganak a szexuális ismeretekben. S ezért már sokan fizettek – és fizetnek is még bizonyára – nagy árat.

Mi is a helyzet ma az iskolákban? Tanítják-e diákoknak a férfi és női nemiszervek funkcióját, működését, beszélnek-e a szerelem vállalásáról, a partner iránti felelősségről, esik-e szó a testi érintkezés következményeiről, vagy éppenséggel ezek megelőzéséről?

Mindez a biológia tantárgy asztalára tartozik. A tankönyv azonban a jelek szerint a rossz pincér módjára az „ez nem az én asztalom” álláspontján van. Jónéhány éve a tankönyv hat sorban letudta mindazon ismereteket, amelyek a derék és a comb közötti testrészekre vonatkoznak. Miért, miért nem – talán a tankönyvet írók is érezték, hogy ez így nincs egészen rendjén – változtattak rajta. A mai nyolcadikos biológiai könyvben a megfelelő helyen ez áll:

„A következő két órában az ember szaporodási problémáit fogjátok megbeszélni. Jó lenne, ha előre felírnád magadnak az ezzel kapcsolatos kérdéseidet.”

A tankönyv részéről ezzel el van boronálva. A többi a pedagógus dolga, oldja meg, ahogy akarja, tudja. Végére is a diákok szexuális nevelése, felvilágosítása az egyik legtöbb vitatott kérdés napjainkban, s csak nem fog ebben a tankönyv tanácsot adni?!

Ha a könyv mossa is kezeit, alig van már iskola, főleg középiskola, amely vállalná a felelősséget azért, hogy a szexuális élet kérdéseiről szót sem ejt a diákok előtt. Orvosokkal lépnek kapcsolatba, felkérjük őket, jöjjenek el egy-egy osztályfőnöki órára, beszélgessenek a gyerekekkel. Ők mégis szakemberek, pirulás nélkül tudnak válaszolni a kamaszfiúk, bakfislányok kérdéseire.

Dr. L. L., a salgótarjáni Bőr- és Nemibeteg gondozó Intézet vezető főorvosa maga is gyakran látogat el az iskolába:

– A nyolcadikos gyerekek már túl vannak a nemi élettel kapcsolatos ismeretek ábécéjén, de kérdéseik azt tükrözik, hogy szexuális nevelésük nem folyamatos, tudásukban ugyan csak nagy hézagok akadnak. Amit ma teszünk, az jobb ugyan a semminél, de nem több. Az iskolák nagyobbik része is inkább csak szükséges rossznak tekinti a szexuális nevelést, kellenél, társadalmi munkaként végzi. („Kéri az ifjúsági Vörös-

kereszt, hát akkor csináljunk egy ilyet is.”) A mi intézetünk egyébként rendszeres kapcsolatot tart a Bolyai Gimnáziummal, a közgazdasági technikummal és a kisterenyei gimnáziummal. Évi két-három osztályfőnöki órát kaptunk meg a pedagógusoktól, így a többszöri találkozás már kialakíthatja a diákokkal azt a bizalmas, baráti kapcsolatot, ami a szexuális nevelés egyik legfőbb alapja. Elég szomorú, hogy ami a női nemiszervek működését anatómiáját illeti, még a középiskolások ismeretei is meglehetősen hiányosak.

2.

Nem lennének azok, vagy legalábbis nem ennyire, ha a szülők nagy többsége nem húzódna az álszemérem védőbástyái mögé. De odahúzódik. Ki azért, mert nem tartja szalonképességnek ilyesmiről beszélni a gyerekek előtt, ki azért, mert tudatlansága következtében magának sincs mondanivalója róla, ki azért, mert bár tudja, mit kellene mondani, de nem talál rá megfelelő szavakat. Azért van az iskola, majd az elintézi!

Az őszinte, nyílt, alapos és mellébeszélés nélküli tájékoztatás ritka, mint a fehér holló.

Az apát felingerli a kérdés: beszélgetett-e már kamaszfiával a szerelemről, a másik nemről?

– Mit lehet erről dumálni?! Régen ott voltak a nyilvános házak, ott aztán a fiú megtanult mindent, ami kellett. Ma nincsenek. De olyanok ezek a mostani erkölcsök, a fiam nagyon is idejében megtud mindent!

Ami a fia próbálkozásainak esetleges következményeivel jár arról – a tanulópeánról – egyelőre nem hajlandó tudomást venni.

Egy édesanya így engedte el 16 éves lányát az első komoly randevúra:

– Kislányom, csókolózni csókolózhatasz, amennyi csak beléd fér, de többet ne engedj! Akárhogy könyörög a fiú, semmi többet, ne engedj! Akárhogy könyörög a fiú, semmi többet, ezt jól véd az eszedbe!

A bizalmas otthoni beszélgetések hiánya miatt sok kislányt készületlenül éri az első vérzés, rémületen kérdezi anyját. Még nem késő, „egy füst alatt” sok mindent el lehet mondani. Az élettani folyamatról, a fiúkról, a helyes magatartásról, a felelősségről. És a szülő-gyerek közötti őszinte bizalomról, amely sok probléma megelőzésének lehetőségét hordozza magában.

Ha ez mindenütt így lenne, nem kérdezte volna meg a középiskolás diáklány a nőorvostól:

„Miért nem tudok szexuális kérdésekről anyukámmal beszélgetni?”

3.

Ahány nő, szinte annyi tragédia. Az abortusz bizottság tagjai könnytől, panasztól vértezett emberek, hiszen azok az asszonyok, akik eljönnek ide, túl vannak már bajaik takargatásán. Ez az a hely, ahol mindenki kipakol.

Mégis, még az „edzett” embereknek is összeszorul kicsit a szívük, amikor vékony bakfislány állít be a rendelésre. Pedig alig van olyan alkalom, hogy fiatal lányok, hajadonok ne kérnék a terhesség megszakításhoz szükséges engedélyt.

Többnyira anyjuk kíséretében jönnek, s többnyire a rendelési idő végén, hogy minél kevesebben lássák szégyenüket.

Jól öltözött, diszkrétan festett, csinos mama lányát maga előtt tuszkolva lép be. A kislány 16 éves lehet, Felindulásának nincs nyoma rajta, inkább közönyös, hagyja az anyját beszélni. Annak viszont első szavai könnyekbe fúlnak. Panaszok, kiönti lelkét:

– Tessék elhinni, a mi családunkat mindenki tisztességes, jóra való családnak ismeri. Jómagam soha ide be nem tettem még a lábam, és most ezt kellett megérem! Pedig mennyit beszéltem neki, hogy vigyáztam rá! Alig merem a szegénytől kitenni a lábam az utcára!

Az érzelmi kitarulkozás helyett célszerű inkább a tényekkel szembenézni. A tények pedig a következők:

Nógrád megyében az összes művi terhességmegszakítást kérők 10–12 százaléka hajadon. 1971-ben 480, tavaly 550 hajadon kapott az abortuszra engedélyt. A 20 éven aluli nők kö-

LÖRINCZ VITUS: CSALAD

zül 1971-ben 419, 1972-ben 619 kérte a művi terhességmegszakítást. Bár az összes abortuszok száma csökkenő tendenciát mutat – 1971-ről 72-re 7,2 százalékkal csökkent –, a hajadonok egyre nagyobb számban lépnek az abortusz bizottság elé.

K. I. diáklány, 17 esztendő.

Nem tudtál a megelőzés módjairól?

– Halottam, hogy lehet valamit csinálni, de én egyetleneszer voltam csak fiúval. Nekem azt mondták, hogy első alkalommal még nem lehet teherbe esni.

R. A. a huszonegyedik órában jött a bizottság elé.

– Nem voltam biztos benne, hogy valóban terhes lennék. Máskor is kimaradt már a menstruációm, azt hittem, most is csak erről van szó.

N. M. kétségbeesett, és becsapottnak érzi magát.

– Úgy tudtam, hogy a hónap bizonyos napjaiban nyugodtan lehet csinálni. A nőlegényem is azt mondta, hogy csak ki kell számolni a napokat és akkor biztonságban vagyunk. Meg, hogy úgyis összeházasodunk majd. De most már hetek óta felém sem nézett, úgyhogy inkább eljöttem.

C. K. 19 esztendő, már dolgozik. Saját magát okolja.

– Tudtam, hogy baj lehet belőle, hogy nem lehet ezt a szerencsére bízni. Gondoltam, hogy el kellene menni orvoshoz, tablettát íratni, vagy egyáltalán tanácsot kérni, de szégyelltem magam lány létemre ilyesmivel előhozakodni. Pedig menyével jobb lett volna, mint ez!

(A partnert, a férfi felelőtlenségéért egyőjük sem hibáztatva...)

Az út innen a kórházba vezet. Hányan fekszenek a kórházi ágyakon és végigpróbálnak mindent, csak hogy gyermeknek adnassanak életet! És hányan fekszenek a kórházi ágyakon azért, hogy megszabadulhassanak a nem kívánt gyermektől!

Dr. R. J., a megyei Madzsar József kórház szülész-nőgyógyásza:

– Utálom az abortuszt. Felesleges pluszmunka, az osztály napi munkájának negyedrészt ez viszi el. Nincs helyünk, nincs emberünk. Feltétlenül indokoltnak tartom az abortusztörvény szigorítását. Azoknak, akiknek szociális körülményeik jók és nem egyedülállóak, legalább az első terhességüket meg kellene tartaniuk. Ez nálunk évi 4–500 plusz szülést jelentene.

– Ez azonban csak a megoldás adminisztratív része.

– Az iskolai oktatáson keresztül kell a kérdést rendezni. Nővédelmi tanácsadásra a lányok nemigen jönnek, mivel nem vet rájuk jó fényt, ha ilyen helyen megfordulnak. Nincs más hátra, házhoz kell vinni az ismereteket. Nyolcadik osztályban a nemi életéről már feltétlenül beszélni kell! Mégpedig úgy, hogy minden gyereknek legyen bátorsága kérdezni. Ezért is tartom jónak, ha külön beszélgetünk a lányokkal és külön a fiúkkal. Szükségét látom a családtervezéssel, házassérettel foglalkozó ismeretterjesztő prospektusoknak is, amelyek könnyen, szemérménytelenül hozzáférhetőek. A nők szégyellnek ilyesmit kérni... Nem lenne szabad elhanyagolni a nőket foglalkoztató üzemeket sem, ott fogamzásgátlásról kellene beszélni. Jömagam is tartottam ilyen előadást a Kohászati Üzemekben, munka-idő után. Összejöttek vagy 15-en, hatvan körül járt mindegyik asszony. Hát ennek így nem sok teteje van. Még ennél is közelebbre kell vinni az előadást, mondjuk be az üzembe, reggeliszünet idejére. Ami pedig a szülőket illeti, ideje lenne kihúzni fejüket a homokból. Gyermekük akkor is megismerkednek a szexuális élettel, ha erről ők maguk nem akarnak tudomást szerezni.

Jelenleg több mint 2300 nő szed fogamzásgátló tablettát a megyében. A tendencia emelkedő: tavaly 620-an írtak fel újonnan tablettát.

Akadnak azonban, nem is kis számmal, akik makacsul nem akarják a megelőzés egyéb módját sem alkalmazni. Inkább elszegődnek az abortusz bizottság és a kórház törzsvendégeinek.

Ilyen a K-i asszony is. Portréját csak nagyon sötét, nagyon komor színekkel lehet megfesteni. 37 éves, három gyermeke van. 38 alkalommal kérte terhessége művi megszakítását. 38-szor írta alá a kórházban, hogy tudomásul veszi a műtét veszélyességét, és a jövőben fogamzásgátlókat használ. Amikor első gyermekét vetette el, csinos fiatalasszony volt. Most egy leromlott tönkrement ember, szánnivaló látvány. Várják, mikor állít be 39-edszer.

Igaz, drága a tablettá. Havi 30 forint, ez évente 360 forintot tesz ki. De még mindig olcsóbb, mint évi két küret, s a vele járó 5–6 napi munkakiesés. Mert abortuszra nem jár táppénz csak fizetés nélküli szabadság.

Elenyészően kicsi azoknak a száma, akik lány létükre is kiviselik terhességüket. Mindegyikük tudja, hogy lánynak szülni egyáltalán nem dicsőség. Rokonok, ismerősök elítélik a lányfejjel gyermekeket várókat. A rokonok próbálják eltitkolni ameddig és ahogyan lehet, az ismerősök ujjal mutogatnak rá, a barátnők igyekeznek nem találkozni vele...

Mégis, miért ragaszkodnak terhességükhöz?

Egy ezzel foglalkozó felmérés a terhesség eltitkolásának, megtartásának az alábbi motívációt fedte fel:

Amíg a terhességet sikerül eltitkolni, addig a lány nyugton van.

Az abortuszt a fiú ellenzi, a házasság feltételül a gyermek megszületését szabja.

Az abortuszról való félelem elemi erővel hat, a szülés pedig még messze van.

Félelem az abortusz káros következményeitől, attól, hogy esetleg soha nem lehet már gyerek.

A gyermekgondozási segély előnyei, főleg az, hogy nem kell dolgozni.

S. I. sorsa azonban nem a fenti papírforma szerint alakult.

– Régóta ismertem már a fiút. Nem gyűrűztük el egymást, de azért a nőlegényemnek tekintettem. Azt mondta, meg kel-

lene ismernünk egymást közelebbről is, mielőtt elvenne. Nem akartam, félttem a terhességtől. Nem baj, mondta, úgyszólván csak olyan lányt venne el feleségül, akinek a termékenysége felől biztos lehet. Hittem neki, a baba megszületett, ő azonban megváltoztatta hajlandóságát. A szüleiére hátrította a felelősséget, kitagadnák, ha megesezt lányt vinne az anyakönyvvezető elé.

5.

A nemibetegségek emelkedőben vannak. Országosan is, megyében is. 1971-ben 127, 1972-ben 173 gonorrhéás beteget kezeltek a Bőr- és Nemibeteg Gondozó Intézetben. Idén eddig 23 nemibeteg fordult meg az intézet rendelőiben. A betegek 75–80 százaléka 30 éven aluli. Az idén kezelt betegek közül a legidősebb is csak 25. évét töltötte be. Az arány a fiatalok felé tolódik el.

Mi az oka a nemibetegségek emelkedő tendenciájának?

Dr. L. I., az intézet doktora:

– Az ok az egész szexuál-erkölcsi magatartásban keresendő. Nemibetegséget lehet ugyan véletlenül is kapni, de ez csak szabályt erősítő kivétel. A szabály pedig az, hogy a betegségek felelőtlen kapcsolatokról erednek: sok kezelt partnere nevét sem tudja megmondani. Aki állandóan váltogatja nemi partnereiket, mint más a fehéreneműjét, azok előbb-utóbb nálunk kötnek ki. Minden bement kapcsolatát behívunk, a preventív kúrát mindgyiknél alkalmazni kell. Olyan ez, mint mondjuk a himlőoltás. Nevet kiadunk senkinek, még a hozzátartozóknak sem szabad.

A páciensek nagy részével ugyancsak nehéz megértetni a kezelés fontosságát. Ha a betegség látható jelét nem tapasztalják semmibe veszik a berendelő parancsot.

– Ilyen volt egy fiatal kislány esete. Kapcsolatként mondta be egyik betegünk, elküldtük neki a behívó lapot. Másnap az édesapa ront be feldúltan, magából kikelve, hogy mi dolgunk nekünk az ő lányával. Mondtuk, hogy ez egyedül a lányára tartozik, de gondolhatja ő is, hogy nem viccből ment ki az a papír, nem azért vagyunk mi, hogy maceráljunk az emberekkel. Mikor végre bejött a kislány, jól megmostuk a fejét: jöttél volna rögtön, nem tudta volna meg az apád. Közöltem vele, hogy még egyszer kell jönnie, aztán rendben lesz. Megígértettem vele többször is, persze hiába vártuk. Mikor beállított, faggattam, miért nem láttam a megbeszélte időben. Nem tudott mit mondani, csak vonogatta a vállát. Kérdeztem: és most hogy jöttél be? Mire ő: az URH-s kocsi kísért lépésről lépésre végig a városban. Látod, mondtam, ha betartottad volna az ígéretedet, kettőnk ügye maradt volna az egész.

6.

Középszkolás diákok véleménye a szexualitásról:

– Az az igazság, hogy a lányok kinéznek maguk közül azt, aki nem jár senkivel. Így aztán sokan úgy vannak, hogy ha nem helyezik is, beleegyeznek a testi kapcsolatba, csak hogy megtartsák a fiút. Persze, a fiúk nagy része, miután megkapta a lányt, ott is hagyja, mivel az már nem lehet rendes lány.

– Szerintem 18 éves kor előtt nem helyes elkezdni a nemi életet. Biológiai szempontból felnőttek vagyunk, ahhoz azonban nem, hogy a kapcsolatot a maga teljességében és felelősséggel vállalni tudjuk. Ha baj van, úgyszólván csak az anyánkhöz szaladunk, és ez, ugye, nem vall valami nagy felnőttiségre.

– Aki tud vigyázni magára, az csinálhatja. De legyen őszinték, melyikünk meri megkérdezni otthon, hogy hogyan juthat tablettához? És melyikünk mer elmenni ugyanezzel az orvoshoz? Aki elkezd, lesz ami lesz alapon kezd el, annak pedig nem szokott jó vége lenni.

– A nemi kapcsolathoz két ember kell, a felelősséget is ketten vállalják! Miért teszik csak a nő kötelességévé a fogamzóképtelenséget? Mert ez az általános gyakorlat. A férfiak itt is szabadabbak, mint a nők. Késő, ha a férfi csak akkor vállalja a felelősséget, amikor már útban a baba. Pedig ez még mindig a jobbik eset, legalább nem hagyja cserben partnerét.

– Jó lenne, ha az iskolában is alaposabb oktatást kapnának erről, a tudástól még senki sem romlott el. De még inkább jó lenne, az, ha a női egyenjogúság nemcsak a munkára, hanem mondjuk a szerelemre is vonatkozna.

7.

A svéd minta. Világszerte emlegetik. Részletek Vance Packard; „A szexuális szabadság és egyenlőség svéd megközelítése” című tanulmányából:

„... a svéd lányok úgynevezett szexuális szabadsága nem tekinthető egyszerűen csak engedékenységgel, hanem a svéd lányok nagyobb függetlensége, magabiztossága és szabadabb egyéni élete alapján magyarázható. Noha sok ma a házasság előtti érintkezés Skandináviában, ez ... nem alkalmi, hanem szorosban kapcsolódik a párválasztáshoz.”

„Svédországban a házasság előtti nemi élet a legszélesebb körben elfogadott dolog. Egészen elfogadott, hogy 20 év felé járó szerelmes párok közös biciklitúrát tegyenek vidéken. A szülők inkább azt kívánják, hogy gyermeküknek a házasság előtt legyenek téves választásai, mint azután.”

„A szexuális nevelésre irányuló erőfeszítések Svédországban mind az iskolában, mind az iskolán kívül erősek. Számos helyen plakátok figyelmeztetik a fiatalokat, hogy legyenek körültekintőek szexuális kapcsolataikban. Az egyik plakáton ez áll: „Most gondold meg, számíthat-e rá? Egy másikon pedig: „Gyermekek? – Igen, de akkor, amikor mi akarjuk!”

„Az iskolákban már több mint tizenkét éve kötelező a szexuális nevelés. Az oktatás koedukációs. A 7 és 8 éves gyermekkel egyszerűen azt próbálják megértetni, hogy családhoz tartoznak, hogy anyjuk szülte őket, és igyekeznek megmagyarázni az apa szerepét a családban. 11 és 13 éves korban megpróbálják alaposabban megvilágítani nekik az anatómiai helyzetet. 14–16 éves korukban pedig bevezetik őket a pszichikai és az etikai viselkedésbe. Nem tárgyalják a szexuális élet technikáját.”

„... amikor egy évtizeddel ezelőtt kirobbant a vita a szexuális viselkedéssel szembeni liberalizmus intézményessé válásáról, egyesek azzal érveltek, hogy ha a fiatal férfiak könnyen juthatnak szexuális partnerhez, nem akarnak házasodni. Kiderült, hogy a házasság népszerűsége nem csökkent, hanem nőtt.”

A svéd minta, úgy tűnik, sok kérdésben minta lehet számunkra is. Különösen, ami az iskolai oktatást illeti. Svédországban még az egyházi iskolákban is tantárgy a szexuális nevelés. Ezekben az iskolákban nyilván az apák is képzett szexológusok.

8.

Szintén orvos véleménye, akár summázásnak is beillik:

– Tény, hogy a fiatalok ma korábban kezdik a nemi életet, mint akár tíz évvel is ezelőtt. Legtöbbször már középszkolás korban szexuális kapcsolatot létesítenek. Ez tény, amivel szembe kell nézni, ráolvasás itt nem segít. Nem akadályozhatjuk meg, hogy szexuális kapcsolatot létesítsenek, akkor viszont gondoskodjunk arról, hogy tudatosan, okosan csinálják! A felnőtt bűne, ha meghagyja a fiatalat a butaságban, aztán rászabadítja megvetése, elítélése minden mérgét.

A strucc példázata bizonyára ismerős. Az oktondi, nagy madár szárnya alá dugja fejét, mert azt hiszi, ha ő nem lát, a külvilág sem vesz tudomást róla.

Nem a szexualitás az első kérdés azonban, amikor bizonyosodott, hogy a struccpolitika hajítófát sem ér.

A családvédelemmel kapcsolatos társadalombiztosítási juttatások alakulása Nógrád megyében

Megnevezés	1967	1969	1972
Társadalombiztosítási szolgáltatások össz.	519601	627207	866500
Ebből:			
Gyermekgondozási segély	1123	15740	27547
Terhességi-gyermekágyi segély	7578	10239	12374
Anyasági segély	1559	1678	1766
Családi pótlék	56135	51753	57304

Szabad szombat

Nógrád megye rétsági járásában a 22 ipari üzem és ipari szövetkezet szabad szombatos üzemként dolgozik.

A riportban megszólaltatottak ilyen üzemekben dolgoznak, válaszaik egyéni, egyedi, ha mégis találkoznak a tipikussal...

A HÁZIASSZONY

Három éve dolgozik egy újonnan települt üzemben. A munkafázisokat szalagszerűen végzik. Nehéz fémekekkel dolgoznak. Harmincöt éves, férje az építőiparban dolgozik Vácott – minden héten szabad szombatos. Ő csak minden másodikon. Tizenhat éve ment férjhez, két családjuk van.

– Mikor ide jöttem, már volt szabad-szombat.

– Ez is befolyással volt a választásnál?

– Kis mértékben. A férjem, az már régóta nem dolgozik szombatonként. Örültem én is ennek az egy napnak.

– Mit csinál ilyenkor?

– A szombat nagyon jó a házimunka elvégzésére. A gyerekek már nagyobbak, ilyenkor reggelente egy kicsit tovább alszom. Aztán bevásárlás, főzés. Mert – tudja – a család szereti a gyomrát.

– Férje?

– Ő is segít, főleg a takarításban. Porszívózik, meg az italt szokta beszerezni.

– Mire marad ideje?

– Szombat délután egy kis beszélgetésre, ha már mindent rendbe tettem. Este tévé, aztán alszunk.

– Vasárnap?

– Főzök, aztán az ebéd, mert ez nagyon fontos, a férjem ilyenkor mindenkit az asztalhoz parancsol.

– Délután?

– Néha sétálunk a faluban, a férjem tavasszal meg ősszel meccsre megy, a gyerekek moziba. Ilyenkor egyedül vagyok otthon.

– Mit csinál?

– Kötök, horgolok, közben hallgatom a rádiót, mert nagyon szeretem a műsorát.

– Olvasni?

– Nem nagyon szeretek. Néha egy-egy könyvet, de sokszor hónapokig tart, mert máskor nincs időm.

A LAKATOS

Fiatal ember, karbantartó részlegnél dolgozik. A szabad szombat számára szabadnappá alakul át, néha azért mégis szombatra esik.

– Ha csak szabadnap?

– Akkor ugyanúgy kelek, mint amikor dolgozom. A faluban, ahol lakom (mert bejáró vagyok az üzembe), van egy lakatos kisiparos, segítetek nekem. Jó ez, mert ilyenkor egy nap alatt két-háromszázat is megkeresek. Ez havonta kétszer fordul elő.

– Mennyit keres?

– Tizenötötvenes óraberem van.

– És a havi hatszáz.

– Kell. Tudja, a pénz olyan, mint a víz, folyik.

– Mire?

– Elváltam az asszonytól, van egy fiam, oda is kell fizetni. Ez a ház a szüleimé, bővítettük benne, most szereltünk egy új fürdőszobát. Úgyis az enyém lesz, megéri.

– Ha kettős a pihenőnap?

– Akkor szombaton melózom, vagy otthon, mert kert is van. Hatszáz négyszögöl. Szépen terem, málna van benne meg burgonya.

– Vasárnap?

– Délelőtt alszom, olvasok, ebéd, majd lemegyek a presszóba sörözni.

– Elégedett?

– Maga ezt mondaná?

– Dolgozni kell, és a munka után pihenésre is szükség van, mégpedig az okos pihenésre.

– Persze ez igaz, de az élet sokszor többet követel. A követelés pedig nagy úr. Eleget kell tenni neki.

ESZTERGÁLYOS

Már erősen kopaszodik, negyvenöt év körüli férfi. Alacsony, zömök ember. Üdülőterületi községben lakik, ott is dolgozik egy új telepítésű ipari üzemben. Havonta háromezerkétszáz forint körül keres, felesége a termelőszövetkezet irodájában adminisztrátor. Három családjuk van, idősebb lánya már férjhez ment. Háromszobás házat építettek OTP-re.

– Elégedett?

– Elégedett!

– Vágyik még valamire?

– Hogy a feleségem is itthon legyen szombaton.

– Miért?

– Rossz nekem, mert ők szabad szombaton is dolgoznak. Most jött meg tavaly tavasszal a Skodánk, szeretünk kirándulni, de nagyobb útra csak úgy mehetünk el, hogy a feleségemnek szabadságot kell kivenni. Ezt pedig ott szombati napon nem szeretik.

– Egyedül mit csinál?

– A kocsit körül van mit tenni. Garázst most építettem, még nincs befejezve.

– Merre jártak már?

– Balatonon, Pécssett meg Harkányban. Disznóvágáson az apóséknál, Békes megyében.

– Mit tenne legszívesebben szombaton?

– Utaznék, a kocsival, a családommal.

– Magyarországon?

– Ha lehet, majd külföldön is.

– Akadály?

– Egyeztetni kell a szabad időmet.

KTSZ ELNÖKE

Öszhajú, negyvenöt – ötven év körüli férfi. A szövetkezetet már nyolc éve vezeti. Gazdaságilag kiegyensúlyozott egyiségnek nevezhető. Különösebb nehézség az utóbbi években nem volt. Minden szombat – szabad szombat.

– Mit csinálok szombaton? Dolgozom! Fizikai munkát. Most meglepődik?

– Igen.

– Három évvel ezelőtt vettünk egy hétvégi telket Verőcén.

Naponta az irodában vagyok meg a műhelyben. Hétvégére fáradt voltam mindig.

– És most?

– Hihetetlen, amit mondok, vasárnap estére mintha kicsérélnének. Igaz az első két évben sok volt a munka. Az építkezés, az anyag utáni futkosás, de most már minden rendben van.

– Minden szombaton ott van?

– Igen. Feleségem is úgy dolgozik, hogy megoldható. Csak akkor van baj, amikor a gyerekek iskolába járnak. Ilyenkor délből eljövök értük megegyeszer.

A sárga színű Wartburg ott áll az utcán.

– Most, hogy felépült a hétvégi ház, a telken továbbra is dolgozni fog?

– Igen, csak egyre kevesebbet. A munka elfogyott már, legfeljebb egy kis kertészkedés.

– Más nem?

– Ezen kívül csak pihenés. Szeretnék olvasni, lehetőleg sokat. A mai dolgokra az utóbbi időben nagyon kevés időm jutott, nagyon sok a pótolni valóm.

ADMINISZTRÁTOR

Ebben a munkakörben dolgozik több mint tíz éve a harmadik munkahelyen. Az első munkahelyén először fizikai munkás volt, ez idő alatt végezte el a gyors-és gépíró iskolát. Adminisztrátor lett, férjhez ment, szült egy gyereket (most harmadikos). Két év után elvált, egyedül nevelte a fiát. Munkahelyet változtatott, kellett a pénz. Úgy érezte, a nyolc osztály után el kell végeznie a gimnáziumot. Erre az általános műveltségre szüksége van. Levelezőn most érettségizik majd.

– Állandóan a szabad idő hiányával küzdök. Segíteni kell a gyerekeknek, a házimunka, a tanulás. Kevés.

– Szórakozás?

– Néha egy-egy tévé-műsor.

– Akar még tovább tanulni?

– Azt hiszem, egyelőre nem. Az utóbbi tíz évben igazi pihenésem nem volt. Egyedül kell nevelni a fiamat, ez pedig a legfontosabb feladat számomra.

– Más szórakozásra nem vágyik?

– Mit feleljek? Fiatalkoromban szerettem táncolni, minden mulatságon ott voltam. Aztán egyszerre minden megváltozott. Az élet csak nehéz feladatot adott, de küzdöttem, kibírtam. A pihenéseim csak erőgyűjtések voltak mindig a holnap feladatainak megoldására.

KÖMÜVES

A járás központjában lakik, most épített házat önmagának, apósával meg egy-két „haverral”. Lakása szépen berendezett, amióta felszabadult, mindig a köműves szakmában dolgozott. Bérezésével elégedett, középkorú férfi, nős, családos. Együtt lakik a felesége szüleivel.

– Szereti a szakmáját?

– Szeretem. Nagyszerű érzés amikor az ember látja, ahogy a házak nőnek ki sor-

ban a földből. Dolgoztam Pesten, a negyvenhármasoknál: Obudán leraktam pár ezer téglát, amíg ott dolgoztam.

– Szabad szombat?

– Az építőiparban vezették be legelőször. Ha jól emlékszem, még a hatvanas évek elején. Igaz, pihenésre nem nagyon emlékszem, mert minden időm betáblázott.

(A JÁRÁSBAN) ÉVENTE KÖZEL 200 ÚJ HÁZAT ÉPITENEK HAZILAGOS KIVITELEZÉSBE, NYOLCVANÁT FELÚJÍTANAK, NEGYSZÁZOTVEN MELLEKÉPÜLETET ÉS EGYÉB ÉPÍTMÉNYT ÉPITENEK. A MUNKÁK ELVÉGZÉSE KÉT ÉPÍTŐIPARI VALLALAT (TEVEKENYSEGERE S 23 FŐ KOMUVES KISIPAROS MUNKAJARA HARUL)

– Amikor csak egy kis szabad időm van, mindig malteroskanál meg kalapács van a kezemben. Őszintén szólva, nincs szükségem a melóra meg az így keresett pénzre, de hívnak.

– Menni kell?

– Igen. Ismerősök, rokonok. Aztán meg a munka után megy a híre, hogy ki csinálta, újabbak hívnak.

– Meddig csinálja ezt?

– Ameddig hívnak.

– Beutalóval volt nyaralni?

– Egyszer, még nőtlen korban. Azóta nem került rá idő, vagy volt fontosabb.

– És a pihenés?

– Vasárnap este, ha vége a munkának, meg télen. Akkor nincs falazás, vakolás.

TECHNIKUS

Vízügyi technikumot végzett, szőke, nyúlánk fiatalember. Most huszonnyolc éves. Hároméves kisfiával tölti minden szabad idejét.

– Munkabeosztása?

– Technikus.

– Munkaterülete?

– Változó, az egész járás területén. Naponta ellenőrzök, szolgálati motorral. Levegőn így eleget vagyok. Szeretek otthon, nem is szoktam elmenni sehová. Kocsink nincs, a lakást most vettük két éve OTP-én.

– Szabad szombat?

– Minden szombat – szeretem ezt. Aztán az is jó hogy sok a szabad idő, sokat lehetek a fiammal.

– Miből fakad ez?

– Talán csak abból, hogy szeretem a gyerekeket. Ugy terveztük, még lesz kető. Mert három gyerek az igazi.

– Szabad idejében csak a gyerek?

– Nem, van más is. Szeretek olvasni, ezt azonban inkább lefekvés után.

– Kert?

– Nincs.

– Miért?

– Igaz, hogy falun lakunk, de teljesen városi házban, a harmadik emeleten. Ez a legjobb, nem szeretem a kerti munkát, meg lakjuk is a lakást, rá vagyunk kényesítve.

TIZENKILENC ÉVES LÁNY

Szép barnahajú, bőre kreolos, nevetően beszél. Maga a vidámság. Négy éve dolgozik a letelepült új üzemben, ahol a második szombatok a szabadok. Az üzem már a kezdet kezdetétől így működik, az

ott kezdő dolgozók nem ismerték a folyamatos hat napos munkaheteket.

– Hol dolgozott már?

– Ez az első munkahelyem.

– A szabad szombatok is szerepeltek a döntésnél?

– Azt hiszem igen, de még akkor nem tudtam, mit kapok ezzel.

– Azokon a napokon mit csinál?

– Segítek otthon anyunak, mert ő még szombaton is dolgozik, a tanácsnál. Náluk most vezetik majd be, nagyon örül neki, végre pihenhet. Azt mondta, így legalább évente ötször elmehetünk Pestre színházba, moziba.

– Kocsi?

– Nincs. Apa nem akarja, pedig szívesen takarékoskodnánk. Szerinte sok a baleset. Busszal is elmehetünk, meg lakik ott egy rokonunk.

– Ha elvégezte a házimunkát, mit csinál?

– Elmegyek a barátnőmhöz, meg olvasok. Szeretek táncolni is, de kevés alkalom van erre. Nem szerveznek mostanában, talán évente háromszor.

– Kirándulni?

– Nem szoktam, legalább is nem szeretem. Meg kivel menjek? Ilyen klub nem működik.

– Ha lenne, beiratkozna?

– Azt hiszem. Persze csak akkor, ha olyan kirándulásokat szerveznének, amelyekre valami jó társaság jönne.

– Mit látogatna meg szívesen?

– Tokajt, Mecseket, a Balatont meg más helyeket. Ez a szervezők dolga lenne...

KUBIKUS

Negyvenöt éves, kopaszodó férfi, de kinéz ötvenötnek. Most nem visel sapkát, a homlokát vízszintesen ketté osztotta egy csík, a hétköznapi sapka vonala. A vonal alatt barna a bőre, felette fehér. Furcsa így az arca. A presszóban találkozik velem.

– Sörözünk?

– Pihenünk! – mondja ő.

– Szabad szombat?

– Igen.

– Mindig így?

– Hasonlóan. Ez megnyugtató. Egész nap kint a réteken, tudja, a kubikus munka kegyetlen. Az kiveszi az ember erejét.

– Hol dolgozik?

– Ipolymenti vízrendezés.

– Ez a pihenés? Más nincs?

– Minek? Én nem melódom, mint a többiek. Nem éri meg nekem az a százötven forint. Keresek havonta négy-ötezret, meg az asszony is hoz a konyhára. Elég ez. Nekem a szombat meg a vasárnap csak pihenésre kell. Erre is használom. Én hétköznap lemelózom a magamét.

„VILÁGMÉRTEKBE EGYRE JOBBAN ELŐTERBE KERUL A SZABAD IDŐ SZEREPE, JELENTŐSÉGE. NEMZETKÖZI TANACSKOZÁSOK EGÉSZ SORA IS ARROL TANUSKODIK, HOGY A SZABAD IDŐ ELMELETI, POLITIKAI, GYAKORLATI, GAZLÓDESÉT, AZ EMBER ÉLETMÓDJÁNAK KORSZERÜBBÉ VALÁSÁT”.

EMELKEDIK. S ENNEK FELISMERÉSE VITÁHATATLANUL TERJED”.

Sulyok László

Kulturális alap - közművelődés

Manapság a tudományos-technikai forradalm idején – úgy vélem, nem szükséges indokolnunk –, társadalmi életünkben mily nagy fontossággal jut szerephez az emberek kulturálódását és szórakozását, az iskolán kívüli ismeretszerzését biztosító közművelődés, amelynek tartalmi és módszertani felülvizsgálata országszerte most folyik. E vizsgálat egyik fontos részét képezi az üzemi, vállalati és termelőszövetkezeti kulturális alapok felhasználásának vizsgálata.

A Nógrád megyei Népi Ellenőrzési Bizottság az utóbbi időben öt esetben tűzte napirendjére a vállalatok és szövetkezetek kulturális alapja képzésének, felhasználásának vizsgálatát. „E gyakoriságra azért volt szükség, mert minden évben ismétlődően szerzett információk szerint megyénkben rendelkezünk olyan gazdasági alappal, melyek célszerű felhasználása biztosítaná a párt és a kormány célkitűzései szerint a megye közművelődési feladatainak anyagi alapját, eszközeit, objektumait.” (Nógrád megyei NEB összefoglaló jelentése, 1972.)

„Társadalmunk szocialista fejlődésének egyik alapkérdése a dolgozók általános műveltségének emelése és szakképzettségének növelése.” (MSZMP X. kongresszusának határozatából)

Mindezekből logikusan következik, hogy semmiképp sem tekinthetjük mellékesnek: üzeimeink, vállalataink hogyan, milyen szempontok érvényesítésével használják fel kulturális alapjaikat.

A kulturális alapok felhasználásának kérdése nem magánügy, hanem az egész társadalom ügye, osztársadalmi érdek.

A mindennapok gyakorlatában a vállalat kulturális alapja a szociállal közös egység, amely ezeken túlmenően magában foglalja a sport, az üdültetés és a segélyezés céljára meghatározott összeget is.

„Célszerű, ha a vszt (vállalati szakszervezeti tanács) – ...a rendelkezésére adott keretösszeget a felhasználási fő céloknak megfelelően – a fő célok közti helyes arányok figyelembevételével – bontja, és külön-külön határozza meg a szociális, a kulturális, a sport, az üdültetés; a segélyezés céljára a felhasználható összegek nagyságát.” (SZOT határozatok, 1970. 8. sz)

Ezen írásunkban figyelmeinket – eredeti szándékunknak megfelelően – csupán a kulturális célokra szánt összegek vizsgálatára összpontosítjuk.

Fiatál, könnyűipari gyár B-ben, Dolgozói – túlnyomórészt lányok, asszonyok – több mint ötven százalékban harminc éven aluliak. A gyár alig négy éve üzemel, de az idén már másodszer nyerte el az élüzem címet.

A vállalat ez évi szociális-kulturális alapja 26 900 forint. Ebből 8 000 forintot nők- és anyák napjára 5 500 forintot a gyermekek karácsonyi megajándékozására, 3 000 forintot brigádvetélkedőkre és könyvtárra, 2 200 forintot gyermeknapra 2–2 000 forintot sportra és névadóra, 1200 forintot brigádvetelői tanácskozásokra terveztek.

A kimutatás első pillanatra elárulja, hogy kimondottan kulturális célra 6 000 forintot költenek; a rendelkezésre álló összesség majdnem egy negyedét, ami nem is rossz arány. Csak egy kicsit egyoldalú a felosztás: könyvtár és brigádvetélkedő.

De mi történik a kultúra többi ágával... mondjuk, az oktatással és az ismeretterjesztéssel?

– Az idén egy éves munkásakadémiát akarunk indítani, havonta egy előadással – mondja a szakszervezeti titkár-asszony. Ez ismeretterjesztő és oktató jellegű lenne. Beindításáról januárban beszélgettünk a TIT munkatársaival, akik megígérték, hogy hamarosan értesítenek bennünket a beindulás részleteiről. De azóta sem kaptunk, nem tudom, miért, semmiféle értesítést.

Vajon így, ígéretekkel és hallgatással is elakadhat egy jó vállalati kezdeményezés? Ha igazak a mondott szavak, akkor: igen. De egy másik lehetőség is adódik: ne legyen rest a vállalat, keresse meg ő – hiszen saját legfőbb érdeke dolgozói általános és szakmai műveltségének emelése – a TIT-et, ha az – véleményük szerint – komolytalanul viszonyult ígéretéhez.

(Az említett gyár az alábbi levelet küldte a Salgótarjáni járási TIT Szervezet titkárához:

„A Budapesti Harisnyagyár Nagybáttonyi Telepén megszervezendő „Munkásakadémiával” kapcsolatban az alábbiakat közöljük:

Az üzem gazdaságvezetőjével és szakszervezeti bizottsággal történt megbeszélés alapján a munkásakadémiát 1973. szeptember hónaptól kívánjuk beindítani.

Eddig különböző termelési problémák (túlórátások, stb.) miatt, a nyári hónapokban viszont a dolgozóink különböző munka utáni elfoglaltsága miatt nem célszerű az akadémia beindítás. Nagybáttony, 1973. április 27.

Dropka Béláné
SZB titkár)

S az alapból vajon miért nem terveztek összeget ismeretterjesztő előadások céljaira.

– Talán megszokásból – tűnődik el a titkár-asszony is –, mivel tavaly sem tartottunk ilyen előadásokat.

● A Gy-i faipari gyárban a TIT-tel szerződést kötöttek, főleg egészségügyi és munkavédelmi előadásokra. De a pénzügyi kimutatásban itt is hiába keressük az e célra tervezett összeget. Pedig a szakszervezeti titkár és a pénzügyes hölgy mindent megtesz, hogy fáradozásunk sikerrel járjon. Buzgalmuk eredménytelen.

Nézzük a meglévő adatokat!

A gyár szociális-kulturális alapja 29 000 forint. Ebből 13 000 forintot mozi- és színházjegyre, illetve bérletre,

13 000-ret óvodai támogatásra és 3 000-ret névadó ünnepekre fordítanak. Kulturális vonatkozásban – ez tűnik szembe – a színház és a mozi a minden. S ebben van is igazság. A színházi évadokra, kamaraszínházi előadásokra évről évre több tucat bérletet vásárolnak, s közös mozilátogatásokat szerveznek. De nem hiszem, hogy csak ez jelenti az üzemi kultúrát és művelődést egy olyan gyárban, ahol mintegy ötszáz kötet számú, szakszervezeti kezelésben álló letéti könyvtár működik. Szép, gazdag anyagú könyvtár. Az SZM₁ központi könyvtárából töltik fel rendszeresen, mert könyvek vásárlására pénzt nem adoznak. Milyen kár!

● „Feltétlenül dicsérni kell... a művelődési intézménnyel rendelkező vállalatokat, a Nógrádi Szénbányák Vállalatot, a Kohász, ZIM, Oblös-, Síküveggyárat, a részben az Allami Építőipari Vállalatot, melyek nagyobb összeggel egészítik az SZMT által biztosított anyagi támogatásokat, illetve segítik az intézmények üzemeltetését.”

A jelentősebb támogatást biztosító egységek száma a megyében működő gazdasági szervezetek körülbelül egyharmada. A többi – noha szüksége és lehetősége volna a támogatás biztosítására – elzárkózik.

„Az esetek többségében nem az intézmény, hanem egy-egy célfeladat (könyv, hangszer beszerzése, rendezvények, díjak) támogatása a jellemző. (Két részlet a Nógrád megyei NEB összefoglaló jelentéséből.)

● A már idézett szakszervezeti kiadványban többek között olvashatjuk: „A tervezet elkészítése nem lehet csupán egy-két személy munkája. Helyes, ha az egyes kérdéscsoportok kidolgozására bizottságokat alakítanak. Ezeknek tagjait a szakszervezeti szerv bízza meg...”

– Nálunk a huszonhét tagú szakszervezeti tanács dönt, az előző évek gyakorlata alapján, a szociális-kulturális alap nagyságáról, felhasználásáról – tájékoztat készséggel a Gy-i gyár szakszervezeti titkára.

Az előző évek gyakorlata felől érdeklődöm. Kíváncsiságom eredménye aligha megnyugtató. Elmondták, hogy az alapot nem szokták részletesen felbontani, vagy ha mégis, akkor az formális, mert hogy általában nem a felosztásnak megfelelően szokták azt felhasználni. Az idén is ilyen formális felbontást végeztek; így majd csak az év végén határozható meg precízen, hogy mennyi forintot költöttek, és milyen kulturális célra. A helyzet egyenlőre, magyarul: ahogy esik, úgy puffan.

● A felosztás tekintetében B-i gyárban is az előző évek gyakorlata a meghatározó. A szakszervezeti titkár ennek alapján készíti el a felosztási tervet, amelynek sorsáról – elfogadják-e, vagy sem – a szakszervezeti bizottság és a gazda-

sági vezető dönt. Így történt az idén is. A titkár felolvasta a tervezetet, amivel mindenki egyetértett, vita nélkül elfogadták. A felbontást ismerve sajnálhatjuk a vita elmaradását. Véleményünk szerint érdemes, sőt szükséges lett volna vitakozni róla egy kicsit, és alaposabban megnézni, hogy mit, mire és miért költenek.

„A megye társadalmi, gazdasági szerveinél évenként mintegy 25–26 millió forintot irányoznak elő kulturális célra, illetőleg használnak fel e címen. Célszerű közművelődéspolitikai tervek megfelelően koordinált végrehajtásával, a szétforgácsoltság és célszerűtlen felhasználások megszüntetésével ez az összeg hatékonyabban biztosítaná a közművelődési célkitűzések megvalósításának anyagi fedezetét.”

● A Szakszervezetek Országos Tanácsa rendszeresen jelenteti meg határozatok című füzetét, amely a szakszervezeti bizottságok tevékenységéhez ad segítséget, hasznos irányelveket.

Felhasználják e segítséget ezeket a mindennapi munkában?

– Én januártól kapom kézhez a SZOT határozatokat. Korábban ezt csak a budapesti központunk kapta – szabadkózik a B.-i gyár szakszervezeti titkára. – Munkámban tehát nem használtam fel az irányelveket, mert nem is tudtam létezésükről.

A másik gyárban „okosabban” válaszol a titkár. Egyszerűen, mintha nem hallotta volna kérdésemet, belemélyed az iratokba. Én pedig nem erőszakoskodom.

● Két üzem – véletlenül esett a választás rájuk – kulturális alapja felhasználásának kérdését vizsgáltuk. Bizony, akad tennivaló még bőven. Még mindig jelentős összegek vesznek kárba a célszerűtlen felhasználás következtében. Végre komolyan kellene vennünk már az alap előtt a „kulturális” szócskát, és ennek megfelelően felhasználni.

A szakszervezet vezetői az alapok felosztásában csak felelősséggel dönthetnek. A művelődést senki sem tekintheti mellékesnek, mert azzal – akaratlanul is – értékét devalválná. A jó példamutatás a társadalmi életnek ebben a szférájában sem nélkülözhető.

Az alapokkal való rossz gazdálkodásnak van egy különös, szakszervezetet érintő hátulütője is; nevezetesen az, hogy a helytelen felosztással csorbát szenved a szakszervezeti érdekvédelem. Talán paradoxnak tűnik, de nem az. A dolgozók általános és szakműveltségének kérdése ugyanis a tudományos-technikai fejlettség jelenlegi színvonalán – hát még később! – nem csupán vállalati, hanem saját érdek is: az egyén önmegvalósításának teljesebb lehetősége, társadalmi boldogulásának záloga. Ezért is kell az eddignél nagyobb gondot fordítanunk a kulturális alapok helyes és célszerű használására. Ez pedig nemcsak a szakszervezetek, hanem valamenynyünk közös ügye.